

І. В. Лобас,
магістр держ. упр.,
економіст головного фінансового управління,
Житомирська обласна державна адміністрація

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ІННОВАЦІЙНО- ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПІДХОДІВ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

У статті розглянуто моделі інноваційно-інвестиційного розвитку в розвинених країнах світу. Визначено їхню суть і особливості, вплив на конкурентоспроможність економіки. Представлено особливості діяльності інноваційних інфраструктурних об'єктів, серед яких технопарки, інноваційні технологічні центри, інкубатори тощо.

Models of innovative-investing development in high-industrial countries of the world are considered in the article. Essence and features of them and the influence on competitiveness of economy is defined. The features of innovative infrastructure objects activity are presented, which include industrial parks, innovative technological centers, incubators etc.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

У нинішніх умовах наростання системної політико-правової та соціально-економічної кризи все більшої актуальності набувають питання прискорення інноваційно-інвестиційного розвитку, від успішності якого значною мірою залежить якнайшвидше подолання кризових явищ та відновлення конкурентоспроможності національної економіки. Інноваційно-інвестиційний розвиток є одним з тих небагатьох напрямків, актуальність якого не піддається сумніву.

Досвід економічно розвинутих країн переконливо свідчить, що в сучасних умовах забезпечення економічної стабільності вирішальним чином залежить від масштабів та якісного рівня інвестиційної діяльності, структурно-технологічних змін на основі інновацій. Можна стверджувати, що саме рівень розвитку і динамізм інвестиційно-інноваційних процесів формують в сучасних умовах стратегічну основу стало-го економічного розвитку.

У розробці форм і методів державної підтримки інноваційно-інвестиційної діяльності може стати у нагоді запозичення досвіду інших країн, які досягли у цій сфері найбільших

успіхів. Беручи за основу ефективні та результативні досягнення розвинутих країн та адаптуючи їх до характерних ознак та ментальності, кожна країна намагається відповідати вимогам часу в межах своїх можливостей та особливостей.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ПУБЛІКАЦІЙ

Питанням організації й удосконалення інноваційно-інвестиційних процесів присвячено багато наукових досліджень вітчизняних і зарубіжних вчених. Не зменшуючи значущість вкладу інших науковців, слід виокремити науковий доробок таких дослідників, як: О. Амоші, Ю. Бажала, В. Белова, В. Гейця, Г. Голубенко, В. Зомбарта, А. Кузнецова, О. Лапко, І. Луніна, Р. Солов, В. Хартмана, А. Чухно, Ю. Яковця.

Проте аналіз даних робіт показав, що не всі проведені дослідження адаптовані до сучасної ситуації, яка склалася в економіці України. А також недостатньо уваги приділяється вивченню досвіду організації і управління інноваційно-інвестиційною політикою країн з розвинутою економікою і можливості його використання в українській трансформаційній економіці.

НЕВИРІШЕНІ ЧАСТИНИ ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ

На сьогодні найбільш нагальною проблемою, що потребує подальшого дослідження, є недосконалість механізмів державного регулювання і стимулювання інноваційно-інвестиційної економічної політики в Україні.

Мета статті — ознайомлення із закордонним досвідом інноваційно-інвестиційних підходів у реалізації економічної політики.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Про переваги функціональних принципів та підходів у державному управлінні інноваційно-інвестиційним розвитком свідчить те, що провідні місця у світових рейтингах конкурентоспроможності національних економік посідають такі країни, як Фінляндія, Велика Британія, Нідерланди, Сингапур, Японія, США, Південна Корея, Ірландія, де активно задіяний інноваційний чинник.

Державна політика розвинених країн світу містить методи прямого і непрямого стимулювання інноваційно-інвестиційної сфери.

До прямих методів належать:

- бюджетне фінансування чи надання кредитів на пільгових умовах підприємствам і організаціям, що здійснюють наукові розробки та готують кваліфіковані кадри;

- безоплатна передача або надання на пільгових умовах державного майна та земельних ділянок для організації інноваційних підприємств;

- створення наукової та обслуговуючої інфраструктури у регіонах, де концентрується науково-дослідна діяльність;

- реалізація цільових програм, спрямованих на підвищення інноваційної активності бізнесу;

- державні замовлення, переважно у формі контрактів на проведення науково-дослідних робіт, які забезпечують початковий попит на нововведення, а потім широко застосовуються в економіці країни;

- створення науково-технічних зон зі спеціальним режимом інноваційно-інвестиційної діяльності.

Непрямі методи:

- податкові пільги на інвестиції, що здійснюються в інноваційну сферу;

- різноманітні пільги для суб'єктів економічної діяльності, які спеціалізуються на науково-технічних напрямках;

- законодавчі норми, які стимулюють науково-дослідну активність [2].

Співвідношення між прямими та непрямими методами державної підтримки економічних процесів зусгалі та інноваційних зокрема в різних країнах може відрізнятися, залежно від прийнятої парадигми ролі держави в економіці. Дещо умовно можна визначити дві узагальнюючі моделі регулювання ринку: західна (американська) і японська. Перша заснована на необхідності втручання держави тоді, коли виявляються невдачі ринкового механізму (реактивна). Друга, навпаки, — спирається на історичну традицію, ор-

ієнтовану на превентивні заходи, що компенсують недосконалість ринку навіть у випадках достатньо нормального функціонування ринкового механізму (проактивна). Остання модель закріплює за державою в особі уряду легітимну роль у розробці й реалізації науково-технічної та промислової політики [1].

В інших дослідженнях наводиться більша кількість типів державного впливу — від ліберальної американської через неоліберальну німецьку, кейнсіанську англійську та соціальну шведську — до адміністративно-патерналістської японської [4].

Навіть у країнах, де держава найменше втручається в економіку (наприклад, США та Велика Британія), інновації не залишаються без урядової підтримки. Американська модель економічної політики від-різняється значною автономією підприємництва. Єдиною особливою сферою є військова технологія, куди держава вкладає кошти і тим самим забезпечує її технологічний пріоритет.

На відміну від США, де акцент робиться на створенні сприятливих умов для ведення бізнесу взагалі, що зумовлює рівні умови для впровадження інноваційних продуктів в усі галузі народного господарства, у Японії та Франції уряд визначає пріоритетні напрями інноваційно-технологічного розвитку, яким надається суттєва фінансова підтримка [12].

Японська модель передбачає свідоме надання пріоритету обраним напрямам, при цьому акцент робиться на конкретних технологіях. Іншими словами, на державному рівні визначаються технологічні переваги, які повинні бути досягнуті, і надалі стимулюється їх розвиток, щоб потім переводити на нові технології все виробництво.

Прямі методи державного регулювання інноваційних процесів у розвинених країнах здійснюються переважно в двох формах: адміністративно-відомчій і програмно-цільовій.

Адміністративно-відомча форма виявляється у вигляді прямого дотаційного фінансування через галузеві органи управління, яке здійснюється відповідно до спеціальних законів. У багатьох розвинених країнах світу законодавчо встановлено мінімальний обсяг бюджетних асигнувань на інноваційну діяльність. Наприклад, конституцією Японії визначено, що бюджетні кошти, які виділяються на розвиток фундаментальних досліджень, не можуть становити менше ніж 3% валового національного доходу [10].

Програмно-цільова форма державного регулювання інновацій полягає у конкретному фінансуванні останніх за допомогою державних цільових програм підтримки нововведень, у тому числі й у малих наукових фірмах. Для цього створюється система державних контрактів на придбання тих чи інших товарів і послуг, фірмам надаються кредитні пільги для здійснення нововведень тощо. Контрактне фінансування є одним із

елементів поширеної нині системи відносин — договорів між замовниками і підрядниками (державна виступає в ролі замовника — споживача науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт (НДДКР), наприклад, в аерокосмічній області, а фірма — виконавець НДДКР є підрядником). У договорі чітко визначено терміни завершення робіт, конкретний поділ праці між виконавцями, характер матеріальної винагороди, а також обумовлюються взаємні зобов'язання й економічні санкції. У США в такий спосіб фінансуються 77% федеральних витрат на НДДКР.

Крім прямого державного фінансування науки великі корпорації організують і розвивають свої власні наукові підрозділи, причому дуже часто — для виконання урядових замовлень. Економічні результати діяльності корпорацій, орієнтованих на виробництво наукового продукту, багато в чому залежать від рівня політичної взаємодії з урядом, доступу до урядових контрактів на науково-дослідні розробки. Досвід останніх років свідчить, що ті компанії, які мають урядові замовлення, характеризуються і підвищеними темпами свого розвитку та фінансовою стійкістю [7].

Особливе місце у системі прямих методів впливу держави на інноваційний бізнес посідають заходи, що стимулюють кооперацію промислових корпорацій у сфері НДДКР і кооперацію університетів із промисловістю. Друга з цих форм спричинена усвідомленням об'єктивної необхідності, з одного боку, доведення передових наукових ідей до стадії їхньої комерційної реалізації, з іншого — створення умов для зацікавленості промисловості у фінансуванні академічних досліджень. Цей напрям державної інноваційної політики видається перспективним, оскільки існує зацікавленість у науковій новизні промислових інновацій, що нерідко є вторинним за реалізації інтересів промислових компаній, які вирішують передусім виробничі й комерційні завдання. Створення консорціумів, інженерних центрів, наукових і технологічних парків та інших перспективних формувань, які успішно реалізують складні інноваційні ідеї, — приклад ефективності державної підтримки, завдяки якій різні організації не тільки усвідомлюють необхідність спільної реалізації інноваційного циклу, а й реально відчують переваги спільної роботи.

Значний імпульс інноваційної активності надало створення так званих "технопарків". Перший технопарк з'явився на території Стенфордського університету (США) ще у 1951 р. До 70-х років минулого століття географія технопарків обмежувалася США, проте згодом вони почали створюватися і в Європі. На кінець тисячоліття технопарки мали всі розвинені країни і чимало країн, що розвиваються. Нині загальна кількість технопарків у світі становить кілька тисяч. У США їх діє 140, в Європі — 260. В Україні також формально існують технопарки. Про-

те внесок українських технопарків у загальний поступ економіки поки що незначний [8].

Цікавим прикладом є практика створення бізнес-інкубаторів. Головне їх призначення полягає у розвитку нових суб'єктів господарської діяльності, особливо в ризикових сферах впровадження нових технологічних досягнень. Як правило, фірма є клієнтом бізнес-інкубатора на етапі становлення перші 2—3 роки, поки не зміцніє і зможе розвиватися самостійно. Інкубатор співпрацює одночасно з багатьма фірмами, і від їх діяльності очікується синергетичний ефект.

У різних зарубіжних джерелах інкубатори називають по-різному, наприклад, "інноваційний центр", "підприємницький центр", "технологічний бізнес-центр" та ін. Проте характерною особливістю цієї форми організації є те, що передусім така структура займається розвитком не конкретного товару, а незалежного господарського суб'єкта.

В усіх розвинених країнах державна підтримка інноваційних, інвестиційних проектів забезпечується адресним кредитуванням суб'єктів, або об'єднань, які здійснюють інновації.

В Європі спільними урядовими рішеннями країн — членів ЄС сформовано низку інститутів, які надають пряму підтримку інноваційному процесу: Європейський інвестиційний банк, Європейський інвестиційний фонд, проект "Початковий капітал", проект "Євро-текст-капітал", а також спеціальна програма підтримки малого бізнесу.

Головним інвестиційним інститутом у Європі є Європейський інвестиційний банк (European Investment Bank — EIB). Майже половина його кредитів, спрямованих на потреби промисловості, призначається малим підприємствам, причому пріоритетним є надання венчурного капіталу невеликим компаніям, що працюють у сфері нових технологій.

Європейський інвестиційний фонд (European Investment Fund — EIF) надає підтримку підприємствам, що здійснюють інноваційну діяльність, двома шляхами:

— надання гарантій фінансовим посередникам, що полегшує доступ підприємствам до інвестиційних ресурсів;

— інвестування у венчурні компанії, для чого EIF має змогу брати участь в акціонуванні фінансових установ, які спеціалізуються на венчурному фінансуванні.

У розвинених країнах розроблені й спеціальні програми підтримки інновацій через малі венчурні підприємства. У рамках цих програм визначаються напрями, розміри і джерела фінансування.

Фірма венчурного капіталу (ФВК) створюється спеціально для фінансування інноваційного бізнесу і займаються, як правило, суто венчурними фінансовими операціями. Вони мають свою специфіку організації і посідають особливе місце у системі фінансово-кредитних установ.

Окремо можна виділити малі фірми венчурного капіталу (у формі інвестиційної венчурної фірми створюється фонд, який надає позики на розробку й освоєння винаходів, зроблених поза великими компаніями, причому найчастіше такі фонди чи інвестиційні фірми формують декількома корпораціями). Американська держава частково фінансує МІФ (малі інвестиційні фірми) через інвестиційні компанії малого бізнесу (Small Business Investment Companies — SBIC), закон про створення яких вийшов ще 1958 року. SBIC створюються за участю держави, мають податкові, фінансові пільги і державні гарантії за кредитами (до 75 %), наданими малим фірмам. Ці компанії забезпечують МІФ венчурним капіталом, субсидованим державою. З часу заснування і до початку 90-х років SBIC виплатили 55 тис., малим компаніям \$8,5 млрд, у тому числі \$2,6 млрд — у вигляді державних кредитів.

У переліку форм державної підтримки інновацій та інвестицій не можна оминати таку практику, як створення спеціальних пільгових територій. Найбільша у світі за масштабами і обсягами науково-технічна зона знаходиться в США (Силіконова долина), яка фактично перетворилася на технополіс. У Силіконовій долині зниження податків на експортні та реекспортні комплектуючі сприяло міжнародній кооперації цього технополісу, де здійснюють свою діяльність, поряд з американськими, західноєвропейські, японські, південнокорейські та інші фірми. Суттєвим стимулом інноваційного розвитку в науково-технічних зонах є те, що податки зменшуються на 20—25 %, якщо капітал вкладається в наукові та проектні розробки [9].

Непрямі методи державної інноваційної політики спрямовані, з одного боку, на стимулювання самих інноваційних процесів, а з іншого — на створення сприятливого загальногосподарського і соціально-політичного клімату для новаторської діяльності. Деякі з них наведено нижче.

Податкове регулювання вважається підгрунтям непрямого регулювання інновацій. Усі без винятку розвинені країни здійснюють регулювання підприємницької активності, зокрема й інноваційної, застосовуючи пільгове оподаткування прибутку за його спрямування на інноваційні вкладення. Існує залежність, яка визначена міністерством промисловості Швеції: "Якщо розмір податку на прибуток варіює між 0 і 25 %, то схильність до підприємництва швидко зменшується, якщо ж податок досягає 50 % від прибутку, то схильність до інновацій і пов'язаними з ними капітальними вкладеннями практично зникає" [13]. Важливість цього інструменту державного регулювання усвідомлюється практично в усіх промислово розвинених країнах, і кожна з них прагне знайти свою оптимальну модель оподаткування прибутку. У США система податкових пільг на НДДКР існує з 1981 р. Відповідно до федерального податкового законодавства США витрати фірм на

НДДКР у повному обсязі вилучалися із сум, що підлягають прибутковому оподаткуванню. Тривалий час у США діяли законодавчі закріплені норми повного звільнення венчурного бізнесу від сплати будь-яких податків на 5—10 років.

У Канаді визначений графік поетапного зниження податків на прибуток корпорацій з 28 до 21 % протягом чотирьох років, починаючи з 2000 р. Значні пільги надаються за оподаткування доходів від приросту капітальних активів. У США в базу оподаткування включається дві третини величини такого доходу за федеральної ставки 20 %, до якої додаються різні за розміром ставки штатів. Причому у деяких штатах місцеві ставки на податок з прибутку є нульовими за інноваційної діяльності фірми. У Канаді з 2001 року оподатковується половина такого доходу за 32% ставки оподаткування. У цій країні повністю звільняються від податку на прибуток від продажу цінних паперів або об'єктів власності фізичних особи або компанії, якщо отриманий таким чином прибуток буде реінвестовано у виробництво. Обсяг капітальних вкладень, що звільняються від податку, становить 2 млн кан. дол. (до 2000 р. — 500 тис. кан. дол.). Максимальний обсяг активів підприємств, куди можуть бути спрямовані звільнені від оподаткування капітальні вкладення, має не перевищувати 50 млн кан. дол. (до 2000 р. — 10 млн кан. дол.).

Підраховано, що в цілому амортизаційні й податкові пільги покривають у середньому в США від 10 до 20 % загальної суми витрат на НДДКР.

Таким чином, основні висновки проведеного дослідження полягають у наступному.

На жаль, не всі рішення, які виявилися результативними у розвинених країнах, так само ефективно спрацюють в Україні. Досвід вісімнадцяти років ринкової перебудови у нашій державі засвідчив, що просте запозичення теоретичних досягнень та організаційних рішень від тих країн, де ринкова економіка ефективно працює тривалий час, ще не гарантує успіху. Кожна країна має унікальне поєднання менталітету власного населення, природно-географічних умов, наявної матеріально-технічної бази та інших чинників, які є підгрунтям її економічного життя. А тому не завжди до цих конкретних умов можна застосувати готові рецепти.

Позитивний світовий досвід державного стимулювання інноваційно-інвестиційної діяльності є важливим кроком вперед в розумінні того, що інноваційна модель розвитку економіки має спиратися не на ліквідацію попереднього існуючого інституційного середовища, а на його поступову модернізацію з метою створення нової інноваційної економіки.

Українська модель інноваційно-інвестиційного розвитку має базуватися на вивченні позитивного та негативного досвіду зарубіжних країн, адаптації його до сучасної економіки нашої країни з урахуванням її історич-

ного, політичного, економічного розвитку та національних особливостей.

ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

У контексті даного дослідження доцільно, на нашу думку, звернути увагу на досвід державного управління інноваціями та інвестиціями "нових" індустріальних держав Південно-Східної та Східної Азії.

Література:

1. Гуменюк Д.О. Участь держави у формуванні інноваційно-інвестиційного потенціалу // *Фінанси України*. — 2005. — № 10. — С. 51—59.
2. Гусев В. Система державного управління у сфері інноваційної діяльності України // *Вісник НАДУ*. — 2004. — № 1. — С. 181—191.
3. Дагаев А.А. Механізми венчурного (рискового) фінансування: мировой опыт и перспективы развития в России // *Економіка ХХІ века*. — 1999. — № 1. — С. 45.
4. Долішній М., Козоріз М. Моделі державного управління в ринковій економіці // *Економіка України*. — 1999. — № 6. — С. 15—17.
5. Ефективність державного управління / Ю. Бажал, О. Кілієвич, Мертенс О. та ін.; За заг. ред. І. Розпутенка. — К.: Вид-во "К.І.С.", 2002. — 420 с.
6. Запатріна І.В. Розвиток системи державного капітального інвестування в Україні // *Фінанси України*. — 2009. — № 4. — С. 53—64.
7. Иванова Н. Инновационная сфера: Итоги столетия // *Мировая Экономика и международн. отношения*. — 2001. — № 8. — С. 25.
8. Інноваційний розвиток промисловості України / О.І. Волков, М.П. Денисенко, А.П. Гречан та ін.; Під ред. проф. О.І. Волкова, проф. М.П. Денисенка. — К.: КНТ, 2006. — 648 с.
9. Ковалишин П. Напрями розвитку та вдосконалення діяльності вільних економічних зон // *Економіст*. — 2001. — № 11. — С. 54.
10. Молчанов Н.Н. Инновационный процесс: организация и маркетинг. — СПб.: СПбГУ, 1994. — 226 с.
11. Розвиток суспільства: Монографія / Е. Афонін, Ю. Бажал, В. Бакуменко та ін.; За заг. ред. І. Розпутенка та Б. Лессера. — К.: Вид-во "К.І.С.", 2004. — 340 с.
12. Україна та її регіони на шляху до інноваційного суспільства", Міжнародна наук.-практ. конф. (7, 2006, Донецьк). Наукові концептуальні доповіді VII Міжнародної науково-практичної конференції "Україна та її регіони на шляху до інноваційного суспільства", Україна, м. Донецьк, 31 жовт. — 1 листоп. 2006 р. — Донецьк: Юго-Восток, 2006. — 142 с.
13. Уткін О.Ф., Паче А.М. Цілі і принципи державного регулювання інвестиційної діяльності // *Інвестиції: практика та досвід*. — 2004. — № 5. — С.15—19.
14. Харламова Г.О. Вплив інвестицій на економічне зростання // *Фінанси України*. — 2005. — № 3. — С. 57—64.

Стаття надійшла до редакції 07.07.2009 р.